

LA VALL MARAN

L' ORIGEN DEL RIU TET.

SETEMBRE 1884.

I.

En lo mes de Setembre de 1884, vaig passar alguns dias á la barraca de Carlit ab mos amichs Aymar y Coll, d' Angostrina. Després d' haver escalat y visitat tots los macissos que rodejan lo gegant de la encontrada, nos decidirem d' anar á fer una visita á la *Vall Maran* y beure 'l *Tet* en sa propia font. Recordo que 'ns estavam á la vorera del *Estany llat*, esperant ab ansietat la arribada d' un de nostres companys que devia reunirsens á la vetllada. Contemplava 'ls estels, que brillavan ab un esclat incomparable en lo fons de las ayguas tranquilas, tot seguint ab lo pensament lo camí que feya en aquells moments lo qui nosaltres esperavam. Més tart, he llegit y retingut los hermosos versos que la musa catalana ha dictat al poeta, parlant del macís del Carlit:

«Quaranta estanys blavosos lo coronan
Quaranta estanys de virginal puresa;
En quiscun d' ells ab tota llur bellesa
Se miran tots los astres de la nit. (1).

Envers nou horas, duas escopetadas retrunyiren en la pï-recció del *Estany del Viver*; un moment després la *família* era complerta. La excursió projectada pera l' endemà fou decidida y la marxa fixada pera las tres del mati.

Ja he tingut ocasió altrás vegadas de fer l' elogi de la barraca de Carlit, mes no puch prescindir, cada vegada que 'n parlo, d' enviarli un mot de reconeixement per la bona hospitalitat que tant sovint n' he rebut.

Aymar, á quí incombia la tasca d' alsar las xarxas, havia sortit molt de matinada y 'ns havia predit un dia magnífich. May cap profecia s' es mellor complert.

II.

Son las quatre; l' auba va relluïnt en las puntas de las vehinas montanyas. La llum baixa insensiblement fins á nosaltres. Es com un efecte grandíós de teatre que 's produheix. Aquell qui no ha passat may per aquestas emocions y no ha sentit circular per sos pulmons y per son cervell la fresca alenada del matí en nostras valls pirinàicas, no coneix un dels goigs més purs d' aquet mon. Jo me 'n rich tot sovint d' aquells que pretenent esser poetes s' esgargamellan pera descriure las bellesas de la Naturalesa, que invocan inutilment; es sorda á llurs prechs ó no bai-

(1) *Lo Canigó*, per Jacinto Verdaguer, cant IV, «Lo Pirineu».

xa á n' ells sino baix la forma de llochs comuns y vulgaritats. Es que la Naturalesa vol esser frequentada, estimada de prop. Pregunteu al gran poeta del «Canigó» d'ahont ha tret lo quart cant de son immortal poema. Vos innovará que li ha inspirat la Sublim Naturalesa, de la que ell gosa en escrutar los secrets mes pregons; vos explicarà son llarch romiatge de Port-Bou fins á la Maladetta, passant pel Canigó, Carlit, Andorra y la Vall d'Arán; vos explicarà sos goigs, sas sorpresas, davant dels espectacles maravellousos que elevan l'ànima y inspiren al poeta senyalat del dit diví.

Hi há duas menas d'excursionistas; los caminadors y 'ls pensadors. Los primers procuran per llur panxa ó llur ventrell: *quorum deus venter est*; los altres estudian la Naturalesa, la prenen tal com es, la comprenen, la exaltan, la cantan ab los accents del cor, d'ahont venen los grans pensaments y 'l gèni. No es pas petita cosa lo comprendre la Naturalesa: l'home hi es tal volta tot enter.

III.

Més are m'adono de que jo m'entretinch á parlotejar, mentres que mos companys han passat ja mes enllá del *Estany dels Llongs* y guanyat la costa pedregosa ahont las ayguas remorejan y mormolan tot saltant, com si fos pera anunciar lo retorn de la llum.

Ja som al *Estany de las Dugas*. Flanquejem á esquerra, tot atansantnos al *Pich de Castellar*, inmens piló de sucre rogench, que 'l óxit de ferro ha dividit en dos. Uns quants passos més y 'ns trobém davant d'un dels espectacles mes grandiosos, més gegantechs tal volta que li sian donats, al

excursionista, contemplar en nostres Pirineus Orientals. Sols las montanyas tenen lo secret d' escenas tan maravellosas.

No mireu pas tot seguit à vostre enfront. Guayteu primer, à la dreta *La montanya d' hont lo Segre brolla*, (1) *Las montanyas de Canigó que tot l' estiu floreixen, primavera y tardor* (2) y aquesta llarga rastellera de pichs que s' engranan fins al nostre mar. Més prop las montanyas del Capcir fuman sots los primers raigs del sol; heus aquí lo *Pieh d' Aude* y 'l *Lloret*, encatifats de pasturatges groguejants; la gorja de la *Balmeta*, ahont hi dorm l' *Estany de Vallsera*, tal volta un dels més pintóreschs de nostres Pirineus; després, un monstre d' esquena llargaruda, de flanchs polits y lluhents com los del elefant, mastodont deixat allí un jorn per la Naturalesa en treball d' infantament; es lo *Puig Perich* (2810 metres).

A esquerra la *Pica roja* y la *Solana blanca* ahont lo granit dislocat brilla ab lo sol ixent. En avall, un esboranch ample y pregon engoleix lo torrent de la *Grava* que dona son nom á aquesta vall encaixonada. Tot seguit los dos pantanos de *Las Bullosas*. Lo mes gran está llistat de jonchs verdosos y groguenchs, á travers dels quals las ayguas limpidas del Tet passen y repassen en replechs tortuosos. Un bosch de pins cobreix las pendents de la vora esquerra; es lo bosch de la *Camarada*. Allá baix, mes lluny, lo llensol blavós del *Estany de Pradellas*, després, lo pla de *Bonas Horas*, que las eugas recorran tot brincant.

La vall Maran se desplega tota complerta davant nos-

(1) «Canigó» cant IV.

(2) *Montanyas regaladas*, canssó popular del Roselló.

tres ulls, á la altra banda d' aquesta inmensa gola, ahont devém ab tot baixar pera montar á las fonts del Tet.

IV.

Cinch horas.—Emprenem un corriol á penas trassat á travers de las rocas móvils y dels rhododendons que, molt felisment pera nosaltres, están amarrats á terra per fortas arrels. Mitj hora després, nos trobem al fons de la *Coma de la Grava*. Aquesta descensió es molt penosa. Se tracta arreu de guanyar las pendents abruptes que sostenen los replans y las comas que constitueixen la localitat tan gaya, tant interessant y tan riolera que s'anomena la *Vall Marán*. Més primer, nos cal respirar un xich. Lo sol no ha baixat encara fins aquí, á la hora en que hi arribem (tres quarts de sis) mes veyem sos raigs daurats sobre la montanya de la *Llosa*, que 'ns amaga lo *Pich de Carlit*. L'amich Coll, nos ensenya l'*Estany del Recó* que es, á fé, ben batejat baix lo punt de vista topogràfic. Tant com los estanys de Carlit son estesos, brillosos, sobresortint de relleu, diguemho així, sobre d' alts planers, tant aquest es estret, ombrejós, mal situat y amagat als esguarts del excursionista.

Sis horas.—Endavant y amunt! Las bufadas d' ayre que arriban per la *Solana* son ja carregadas de calor, y es que venen del pays ahont lo sol hi bat sos raigs. Remontem cosa d' uns deu minuts la vorera esquerra del *Torrent de la Grava* y arribem á la cascata aixordadora que llensa las ayguas de la *Llosa* á n' aquest expresat torrent.

Remontem sempre la meteixa vorera esquerra y aconseguim lo torrent de la *Vinyola*. Nos trobem á la *Solana de la Coma*, de la que comensem á empendre la pendent engle-

bada. Heunos a la *jassa* ú *Orri de la Vinyola*. Prop d'aquesta jassa hi há una font ben coneguda dels pastors. Tot aquest indret está cobert de grassos pasturatges, que aplanem ab nostras petjadas fins al *Estany de la Grava*, situat al peu de la *Pica Roja*. Aquest estany es una de las fonts del *Torrent de la Grava* que havèm ja perdut de vista. En compensació tením lo panorama de montanyas que semblan ferse esqueneta las unas á las altrás pera contenir las ayguas en la vasta conca de *Lanos*. La *coma d' Or*, *Carlit*, lo *Pich Pedrós*, las *Vesinas*, apareixen com per encant á mesura que nosaltres pujem. Son gegants que s'aixecan los uns detrás dels altres pera guaytar lo que passa envoltant d'ells. No obstant lo pays va entristintse, la terra es nua, l'herbatge es magre y escàs. Som ben prop de la frontera del departament del Ariège. (Vuyt horas).

Atravessem fàcilment lo contrafort de la *Pica Roja* que baixa fins á la cascata del *Torrent de la Llosa*, y, desde 'l cim d'un gros penyal veyem brillar las ayguas del *Estany blau*. Llavors, tota la *Coma de Vall Marán* s'ofereix á nostre esguart. (Nou horas).

V.

PERTENECÉ A LA BIBLIOTECA DEL
ATENEU BARCELONÉS DEL

Lo primer manantial del Tet, es una bonica petita fonteta que brolla baix d'una gran roca granítica, al peu meteix de *Puig Peric*. Las sevas ayguas s'engroixeixen abiat ab las sobreixidas de dos petits estanys que s'anomenan l'*Estany blau* y lo *Petit estany blau*. Lo segon es á 200 metres de distancia del primer. Reben tots dos las ayguas provinentas de las neus que filtran al llarch de las vessants de la *Pica Roja* y del *Puig Peric* quina massa se 'ns des-

taca ara ab totes sas asprositats. Se buydan en dos altres estanyols més petits que 's comuniquen entre sí per un canal natural transversal. Un de nos companys los nomenà rientsen «los dos germans siamesos.» Se 'ls designa sovint ab lo nom de *Estanys de Puig Peric*. Lo primer, lo quin trobem baixant del *Estany blau*, porta no obstant lo nom ben conegut de *Estany de la Llosa*; més avall, venen l' *Estanyol* y l' *Estany baix*. Lo torrent que surt d' aquest últim corre cap al S. y va á ajuntar sas ayguas á las dels altres estanys que havia un instant deixat. Entre 'ls dos torrents s' hi aixeca un tossal escapsat que, abaixantse insensiblement, los hi permet reunir-se sense dificultat.

Així s' es format un nou torrent, quin aspecte no es pas certament remarcable, més que pren las trassas de riu un xich més lluny. Tots ben prompte cap á la dreta, se furga un llit pregon, encara que estret á través de las rocas enormes, quals flanchs assota ab estrèpit, y després d' innumbrables rodeigs va á formar la cascata que havém ja vist de bon matí.

Excelents pasturatges cobreixen las voreras del *Torrent de la Llosa*, desde 'ls *Estanys blaus* fins á aquesta cascata (6 kilòmetres). Los remats de la Cerdanya y del Capcir están disseminats sobre dels herbatges ó sobre dels penyals que 'ls hi serveixen de miradors. Los isarts frequentan aquest país, ahont hi troban deliciosa alimentació y tranquil·litat; las ovellas no 'ls esfareheixen pas; venen fins á tronxar l' herbey prop de las eugas y las vacas; empero l' home! ¡Ah! ¡quina por l' hi tenen! M' ha escaygut alguna vegada anar de cassera al isart á las montanyas de *Puigmal* y de *Núria*. No hi tornaré pas més. No m' agrada gens inspirar tant de terror á tan bonicas bestiolas, que.

després de tot, poden donarnos lliçons de marxa y de destresa á nosaltres excursionistas, tants quants som. Ja no hi há mica de bosch en la *Vall Marán*. Ní un bri d' ombra, sino que sia darrera las grossas masses de rocam; més la flora n' es molt rica. Las anemonas, las renunculas alpestres, las alchemilas y los carexs y abundan.

Lo sol bat los seus raigs sobre nosaltres ab rigor desapiadat. Es que mitjdia no es pas lluny. Lo callament mes absolut regna en la encontrada. Lo zumzum dels insectes que cantan á sa faysó ve tant sols á rompre la monotonia. Caminem encara alguns moments y arribem á las voreras del *Estany del Esparver*. (Dos quarts de dotze).

VI.

Aquest estany está envoltat de pins que reflectan en sas dormidas ayguas llur verdós fullatge y las hi donan un color negrench bastant pronunciat. Las ayguas del *Cocyté*, que feyan tanta por á nostres semblants de la Antiguetat, devian tenir aquest color.

Troben lo millor indret ocupat per dos pastors que no's troban pas ab la panxa tan buyda com nosaltres, han escurat lo seu sarró fins á la última molla de pa. Sortits de bon mati de la barraca del *Pla de bonas horas* han vingut á passar la inspecció del seu bestiar, que se la campa aquí ab tota llibertat. Com á pastors galants, nos cedeixen la plassa y nos assentem á taula... en terra.

L' *Estany del Esparver* s' escola en un gros torrent que baixa de las vessants orientals del *Puig Peric* y que se 'l designa molt sovint, erradament, ab lo nom de *Barranch de la Llosa*. Son nom es torrent ó barranch del *Puig Peric*.

Arribant á la altura del *Estany del Esparver*, s' encaixona fonament, remoreja y brama á través dels blochs de granit que assota fortament y ve á estrellarse contra 'l macís de la *Balmeta*. Furiós allavors, gira á la dreta, s' engroixeix ab las ayguas del *Esparver* y 's precipita y corra fins á la entrada de la gran *Bullosa*, ahont s' ajunta ab l' ayguas acopladas dels torrents de la *Grava* y de la *Llosa*. Allí, realment, lo riu Tet queda constituït.

VII.

Després de lo que acabo d' indicar respecte á la marxa del torrent, se pot ben compendre que no es pas sempre fàcil lo seguirlo. Més pot baixarse á la *Bullosa* per un camí més cómodo. Deixant l' *Estany del Esparver* pot l' excursionista dirigir-se cap al E., com si volgués anar á la gorja de la *Balmeta*. Arribant al torrent l' atravessa ab fàcilitat, després guanya las pendents englebadas del macís que corona lo *Pich d'Aude* y baixa cap al S. fins á la entrada del estany. Desdè allà, es molt fàcil passar á la vorera dreta y rependre 'l camí del planell de Carlit. Ben dejorn se pot tornar á esser á la barraca.

PIERRE VIDAL, *delegat á Perpinyà.*